

ALA ZAVADSCHI
Institutul de Filologie
(Chișinău)

ISTORIOGRAFIE ȘI FICȚIUNE ÎN OPERA
LUI DUMITRU C. MORUZI (În baza romanului
Pribegi în țara răpită, Iași, 1912)

Abstract

This article examines one of the most successful creations of the Romanian writer D. C. Moruzi, from the points of view of historiography and literature – „Strangers in the Ravished Country”. This novel is captivating due to the veracity and the credibility of the story, by the realism of the narrative and surprising dialogues, by significant detail and subtle psychological analysis. In the social Bessarabian novel „Strangers in the Ravished Country” D. C. Moruzi combines the element of historiography with the literary item, his work having both the virtues of vintage paper, as well as literary ones. The author’s graceful writing is evident throughout the novel, and the usage of multiple stylistic figures gives the text an expressive feature. D. C. Moruzi has a special predilection for details. The whole novel is built on two lines that intersect constantly: the exciting dialogue between the picturesque characters of the time and the numerous descriptions of places, towns, events which create a truthful picture of the old days. This novel also impresses by the writer’s talent to resurrect an era about which very little has been written. He has even a careful eye for details, reconstructs the customs, the habits, the fashion of the time by the most significant outlining.

Dumitru Constantin Moruzi (1850-1914), scriitor român de origine basarabeană, s-a remarcat ca narator, a cărui operă literară de natură socială a reflectat ambianța timpului din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, frământările epocii și ale oamenilor prinși în jocul perfid al istoriei. Creațiile sale se înscriu firesc în tendințele literaturii patruzecioptiste, prezentând o imagine fidelă, realistă, puțin idealizată a realității de atunci. Literatura română se îmbogățește, astfel, cu subiecte pline de veridicitate despre soarta boierilor români ruși de țară.

O operă-cheie a creației literare a lui Dumitru C. Moruzi este romanul **social basarabean** *Pribegi în țara răpită*, publicat la Iași în 1912 [1]. Drama nobilimii române de la mijlocul secolului al XIX-lea, care în virtutea unor împrejurări istorice nefaste își părăsește pământul și țara (lucruri scumpe pentru orice om conștient) și se stabilește cu traiul în Basarabia, care avea statut de gubernie rusească – acesta este, succint, miezul evenimentelor narate. Alcătuită din 3 părți, creația moruziană captează prin veridicitatea și verosimilitatea relatării, realismul narațiunii și a dialogurilor surprinzătoare, detaliul semnificativ și analiza psihologică subtilă. Fiecare parte include câte 8 capitole cu câte

un titlu-esență a celor relatate. Chiar denumirea primului capitol – *Sosirea pribegilor în Chișinău* – denotă deja drama dezrădăcinaților, iar în capitolul al VIII-lea – Străini în țara lor – se accentuează și mai mult suferințele celor ruși de țară și reveniți acasă.

În romanul social basarabean *Pribegi în țara răpită*, D. C. Moruzi împletește elementul istoriografic cu cel literar, opera sa având atât virtuți de document de epocă, cât și de operă literară. Întâmplările timpului brăzdează pânza narativă a creației moruziene și asigură veridicitatea celor povestite: tragedia unor boieri români alungați din țara lor, care și-au găsit refugiu în Basarabia. Aflăm și despre moartea împăratului rus Neculai Pavlovici, când s-a decretat doliu timp de jumătate de an; despre luptele armatei rusești de la Baclava, Inckerman, Tractir, izbânzile de la Port-Artur, Ciusima, despre războiul turco-sârb din anii 1876-1877 etc.

Subiectul operei lui Dumitru C. Moruzi este de natură autobiografică, naratorul privește cu ochi de copil (în roman este în postura fiului lui Alexandru Mavrocosta – Titi) supliciuul tatălui său care pătimizește când este rupt de patrie și sufletu-i tânjește după pământul natal. A. Mavrocosta părăsește Țara Moldovei la ordinul lui Omer Pașa, fiind suspectat că ar fi spion rus.

Acțiunea romanului începe în iarna anilor 1854-1855, când familia lui Alexandru Mavrocosta – soția Ruxandra și băiatul Titi de 4-5 ani – ajunge cu bine la Chișinău și se oprește temporar în casa boierului Dumitrache Rusu. Mavrocosta a pierdut toate moșiile din Principatul Moldovei, iar pentru a obține proprietăți în Basarabia a jurat credință țarului pravoslavnic în mijlocul soborului din Chișinău, pentru dânsul și urmașii lui. Devine astfel cneazul Alexandru Dimitrievici Mavrocosta și capătă 2 moșii în ținutul Soroca – Ciripcău și Cosăuți. Spiritul său gospodăresc iese în evidență pe parcursul întregii opere, căci administrarea eficientă îi permite să aibă un trai pe picior larg: vara – la Ciripcău, iar iarna – la Chișinău, închiriind o casă boierească.

Ca orice reprezentant al nobilimii ruse, efectuează o călătorie la Moscova, apoi la Petersburg pentru a se închina țarului. Obține titlul de gentilom al Camerei Majestății Sale Țarul și face cunoștință cu aristocrația rusă.

Sătul de ședere la Petersburg și de mâncărurile rusești, la revenirea acasă întreprinde o călătorie la Iași. Soția sa Ruxandra se stabilește aici pentru un timp până vor fi construite casele de la moșia lor Ciripcău.

Primul fiu, Andrei, hotărăște să rămână în Franța și să învețe la Școala de Marină franceză, trezind nemulțumirea tatălui, care vine la Paris ca să-și ia băiatul și ambii ajung la Petersburg. Aici Andrei vizitează locurile pitorești ale capitalei rusești și se familiarizează cu traiul nobilimii ruse.

Revenit în Basarabia, Alecu Mavrocosta simte o nostalgie în suflet pentru vremurile de cândva și cumpără moșia Buzdugana de pe malul Prutului, care-i deschide priveliștile Iașului. O scrisoare de la domnitorul Alexandru Ioan Cuza îl face să mai călătorească o dată la Iași, unde se convinge că modul său de a gândi și de a acționa sunt din altă epocă. Se întoarce la Buzdugana și finisează casele stabilindu-se pe aceste locuri pentru totdeauna și chiar găsindu-și aici obștescul sfârșit.

O altă linie de subiect este legată de evenimentele din viața lui Titi, care începe învățătura cu lecții de pian și de limbă rusă, apoi este instruit de un profesor de franceză, de la care mânca multă bătaie. În 1867 termină liceul „St. Louis” din Paris și susține bacalaureatul, iar în 1869 ia bacalaureatul în litere la Sorbona.

Titii revine în Basarabia, la moșia Buzdugana și îndeplinește funcția de contabil care nu-i aduce multă bucurie. Deși își iubea foarte mult părinții și Basarabia, sufletul i se trăgea peste Prut. Pleacă pe doi ani în Italia, apoi la București, unde cere cetățenie română, iar între timp obține și o slujbă. O întâlnește pe Ilenița, dragostea lui din copilărie, cu care se căsătorește.

Celălalt fiu al lui Mavrocosta, Andrei, urcă pe scara ierarhică diplomatică (de la ambasada din Constantinopol ajunge la cea din Africa) grație influenței soției sale, Olga Pavlovna, fiica unui grec bogat. Viața diplomatică este plină de capcane și dânsul prinde patima jocului de cărți, iar datoriile îi mănâncă existența și este nevoit să-și dea demisia. Vestea aceasta ajunge la urechile tatălui său, care suferă o paralizie.

O perindare de evenimente are loc în fața ochilor lui Mavrocosta când acesta simte apropierea morții. Își analizează scrupulos momentele-cheie ale vieții sale și ca un adevărat iubitor de neam ultimele gânduri sunt legate de imaginea Moldovei dragi.

Coloritul local al epocii dezvăluie subtilitățile traiului atât în Basarabia, cât și în România și Rusia, unde au loc acțiunile romanului. Viața culturală a Chișinăului este prezentată sub mai multe aspecte. Se face referire, de exemplu, la concertele de muzică clasică, în care se interpretau cele mai recente cântecuri franceze. Piese de teatru erau, de asemenea, gustate de publicul, care se amuza la vizionarea pieselor lui Alfred de Musset *Un tasse de the sau Il ne fait jurer de rien*. Chișinăul era vizitat atât de trupe din Moldova de peste Prut, avându-i ca protagoniști pe actorii M. Millo, Luchian, cât și de cele rusești. Întreaga atmosferă culturală denotă interesul înaltei societăți pentru valorile franceze mai ales, deși erau prezente și cele din Rusia.

Societatea boierească de la Chișinău se adaptează modei timpului, se europenizează, dar păstrează și niște obiceiuri mai vechi: *Aceiași boieri cărunți sau cheli... , plutind în niște fracuri largi, dar care tot li se păreau strâmte după urma giubelei; cu bumbi de diamant, rubin, sau safir pe plastronul cămășii și lăsându-și fetele și cucoanele pe seama ofițerilor, pentru ca să se cufunde într-o partidă de giordum sau de stos, în fumul tutunului turcesc, sorbit ... cu nesaț din niște țigarete de chihlimbar, mai groase decât imameaua ciubucului* [1, p. 39].

O trăsătură a timpului este îmbinarea limbii române cu franceza și cu rusa. Detalii picante întâlnim despre cărțile lor de vizită: M-me La generale de X nee princesse de Sturza [1, p. 40]. Cuconițele moldoviance, gătite ca la Paris vorbesc chiar și țiganilor în limba franceză, care era pe timpurile acelea limba aristocrației autohtone din Basarabia.

Fin observator al realității din Basarabia, C. Moruzi deplânge degradarea populației băștinașe, care-și uită rădăcinile de neam și se transformă într-un nou soi de oameni – moldoveni (*lepădatul de neam și de lege*). Ei, moldovenii, se deosebesc prin limbajul pestriț al exprimării lor, îmbinând nefiresc 2 limbi în aceeași propoziție: *Născut, crescut și trăit acolo, până mai ieri, Vașe prevoshoditelstvo* [1, p. 84], *copiii se joacă de-a vzeatca* [1, p. 140]. Concluzia naratorului despre moldoveanul din sec. al XIX-lea este valabilă și pentru zilele noastre: *vorbește gros și stricat moldovenește ca să-l creadă lumea că știe rusește* [1, p. 78].

Ca oricare altă operă a timpului, romanul immortalizează modul de gândire al oamenilor acelor vremi. În paginile scrierii sunt inserate fragmente din dialogurile chișinăuienilor. Obiceiul acestor pământuri de a vorbi în 2 limbi e vizibil în conversația dintre două persoane:

- *Ahh! Iegor Ignatici, cac pojivaite? Șto vi podeluite?...*
- *Ahh! Olga Ivanovna, țeluim vam ruciku...*
- *Ați auzit ce au pățit ...franțujii la podul de la Tractir?...*
- *Scajite pojalsta, exclamau ceilalți trei. Au părăsit Crimeea? E adevărat?*

[1, p. 45].

Sufletul îndurerat de alterarea neamului românesc prinde aripi de speranță când întâlnește în Rusia niște români, aduși acolo de D. Cantemir, care și-au păstrat obiceiurile, limba și credința. Ajunge astfel la constatarea că procesul de rusificare nu va fi realizat nici peste 1000 de ani [1, p. 98].

Spiritul de epocă este vădit impregnat în acele unelte cu ajutorul cărora se țineau registre pe la judecăți: *scriitorii*, adică secretarii, aveau nevoie de *hârtie, cerneală, nisipelniță și pachet de pene de găscă* și erau înarmați *cu un băț de ceară roșie și cu o lumânare de seu, pe care o aprindeau numai cât puneau sigiliul* [1, p. 37].

Aflarea lui Mavrocosta la Iași îi prilejuiește autorului o descriere detaliată a casei boierului Lascăr Răducan și a obiceiului timpului: *la bufet, un cuptoraș mic, făcut anume pentru moda turcească, era veșnic aprins pentru facerea cafelei* [1, p. 122].

Tot romanul este împânzit de cele mai diverse elemente detaliat prezentate ale traiului din sec. al XIX-lea, cum ar fi, de exemplu, descrierea locuinței boierești de la Ciripcău, în care s-a oprit boierul A. Mavrocosta. Casa boierului, alcătuită dintr-o tindă și patru odăi, era acoperită cu stuf nou, pereții și tavanele au fost văruiți de patru ori, ferestrele și ușile vopsite cu *lutișor galben și oloi* [1, p. 73]. Mobila este destul de modestă, câteva *divanuri joase cu mindrie, câteva măsuțe rotunde sau pătrate, cioplite de un lemnar și ceva oglinzi*. În odăi mai erau *saltele de lână țigaie de te cufundai în ele*, pe jos erau așternute *două rânduri de scoarțe și lăicere frumoase*, iar masa așezată în tindă gema *sub argintăria domnească a familiei* [1, p. 73].

Amănunte ale portului tradițional țărănesc se întrevăd când naratorul descrie lumea adunată la biserică: *bătrânii în anteree de cutuie vărgată albastru și roșu (culorile Moldovei), bărbații în mintene de aceeași materie, flăcăii în ilice albastre* [1, p. 75].

Pitorescul îmbrăcăminte grănicerilor de la frontiera română vorbește despre situația lor reală plină de sărăcie și nevoi. Grănicerul de pază n-a făcut o impresie bună *cu mantaua lui zdrențuită, roasă cu două rânduri de nasturi, din care lipseau aproape jumătate și cu căciula lui rotundă, învelită cu o mușama cojită, de parcă era o cratiță veche cu fundul în sus, împestrițată cu funingine și cenușă! Apoi sub manta era îmbrăcat ca de plug, cu cămașă, brâu, ȳari și opinci în picioare* [1, p. 251].

Birjarul este un personaj pitoresc al acelor vremuri, descris cu multă migală de prozator, mai ales hainele: *era îmbrăcat într-un caftan de postav albastru, încins cu o curelușe bătută în ținte și purtând pe cap o căciulă de oaie cu fund de catifea în floarea caftanului, cam ca acela ale soldaților bulgari* [1, p. 27].

Un tablou autentic al atmosferei comerciale basarabene apare în fața cititorului prin detalii picante. Figuranți ai comerțului apar o lipovancă, care vindea semințe de *răsărita soarelui* și avea drept măsură un *pahar murdar* și un lipovan, care *servea pe mușterii cu același pahar, strigând cât îl ținea gura: Cvas! Cvas!* [1, p. 153].

Alți târgoveți sunt la fel de nostimi: cel care vindea *câte-un calup de înghețată* striga de-ți spărgea urechile: *Saharnie marojni*, iar comerciantul de covrigi vocifera *mai melodios: siveji bubliki* [1, p. 154].

Obiceiurile epocii sunt vizibile în modul de a-i primi pe oaspeți. Boierul Andronache Donici ținea caifet rusesc și îi cinstea pe musafiri după datinile rusești, cu obicinuitul pahar de ceai [1, p. 150].

Se remarcă o atitudine patriarhală față de femei, care trebuie să-și îndeplinească doar treburile din gospodărie: *Cucoanele să-și fiarbă borșul, să-și spele și să-și calce bulendrele la tăvăluc, să-și vază de copii! Nu să judece pe împărați!*

Harul scriitoricesc al lui Dumitru C. Moruzi este evident pe parcursul întregului roman, iar utilizarea multiplelor figuri de stil imprimă textului o intenționalitate expresivă. Când descrie troica, menționează și prezența stemei Imperiului Rus pe această trăsură, iar pentru a sugera politica expansionistă rusească personifică acțiunile vulturului cu 2 capete, *zburând cu aripile întinse spre noi înfrângeri, dar înspre noi izbânzi și cuceriri* [1, p. 28]. *Istoria are legile sale, ... oricum s-ar putea privi lucrurile, falnica pasere bicefală rămasă numai cu un cap și ciuntită de o aripă, nu va mai putea zbura nici drept, nici departe!*

O vie admirație îi stârnește lui Mavrocosta priveliștea râului Nistru, martor ocular al istoriei atât de încrâncenate a acestor pământuri. Și în stilul Goga, glorifică statutul de apărător al bătrânului râu: *malurile tale stâncoase au fost stavilă de nepătruns pentru oștile polone, mult mai puternice decât niște oarde de barbari; și astăzi stâncile tale lămuresc și luminează istoria* [1, p. 67].

Frumusețea peisajului de iarnă este realizată printr-o subtilă descriere, cernută cu comparații inedite: *trecea sania ca visul pe lângă grădina publică, mai poetică decât vara, cu copacii săi mari ce păreau de cristal, gemând și ei sub țurțuri de gheață care îi învăleau și crengile și crenguțele, prefăcându-i sub razele fine ale dimineții în atâtea podoabe de briliante, rubine și safire* [1, p. 29].

Imagini ale plaiului basarabean în zorii dimineții stârnesc în sufletul cititorului o adevărată beție de miresme, de culori, de lumină și de armonie: *alerga faetonul prin răcoarea dimineții, îmbalsamată de florile câmpului, care zmâlțuiau covorul verde al ierbii tinere și udă de rouă!...! Și ziua tot creștea mereu!...!, învăluindu-le pe toate în aceeași lumină trandafirie, până ce aproape de poștă, prima rază de soare înflăcăra ca o scânteie, întreaga această câmpie basarabeană! Iar împăratul soare se ivi măreț de după deal ca s-o privească!...! ...porni trăsura în strălucirea soarelui de dimineață, care sorbea cu nesaț briliantele de rouă de pe frunze, flori și iarbă verde!...! Dar ce farmec! Ce mândreață! Copacilor, spălați de ploaie, le sticleau tremurătoare toate frunzele și frunzișoarele, ca niște smaragde pe fund de catifea verde-întunecat* [1, p. 58].

Drumul parcurs până la Moscova deschide perspectiva contemplării și a altor meleaguri, iar naratorul îmbină descrierea nemărginirii câmpiilor ucrainene cu cel al specificului național: *Ukraino! Ukraino! Pământ de libertate ... Ukraino, cu stepele tale verzi ca marea și nemărginite ca cerul, în care liberul cazac își păstrează și herghelia și ura împotriva păgânului...* [1, p. 96].

Dumitru C. Moruzi are o predilecție deosebită pentru detalii, întreg romanul este construit pe două coordonate ce se intersectează mereu. Pe de o parte, este dialogul viu, antrenant, între personajele pitorești ale timpului. Pe de altă parte, nenumăratele descrieri ale locurilor, localităților, evenimentelor creează o imagine veridică a vremurilor de odinioară.

Descrierea moșiei Ciripcău dă o impresie de ansamblu despre toate gospodăriile boierești din acea perioadă. În mijlocul satului se înălța conacul boieresc, *cu ziduri*

de piatră ca de cetate, iar în spate este o frumoasă livadă cu pomi roditori, iar în fața casei – o ogradă gospodărească cu heiuri, hambare, șoproane, grajduri, saivane și coșare pentru popușoi [1, p. 67].

Palatul de la Iași al cucoanei Marghiolița Roznovanu, soacra lui Alecu Mavrocosta, este descris în cele mai mici amănunte și în plan comparativ cu anii 90, când a fost scris romanul. Proprietatea este de dimensiuni impresionante: două porți mari duc spre două ganguri: unul spre o frumoasă grădină, cu copaci mari și stufoși și o pajiște verde, cu un havuz de marmură, altul – spre curtea palatului, unde „se aflau bucătăriile, spălătoriile, și țișăniștea, mămligăria, șoproanele pentru trăsuri...”

Sala de la intrare servea drept salon de dans în care liber puteau să fie cinci sute de perechi de dansatori. Salonul era mobilat cu obiecte din timpul lui Napoleon cel Mare, policandre și tricheluri aurite și era prevăzut cu o galerie pentru muzicanți. Zeci de camere se înșiriau de o parte și de cealaltă a coridorului de la *catul întâi*. La *catul al doilea* – apartamentele cucoanei Marghiolița, amenajate cu mult gust. Tot la acest etaj erau sufrageria, bufetul, precum și multe alte odăi.

Nu numai Basarabia cu tabieturile ei nimeresc în vizorul naratorului, dar și splendorul oraș de pe Neva – Petersburg. Boierul moldovean Mavrocosta pleacă împreună cu fiul său mai mare Andrei la Petersburg, prilej minunat de a vizita splendorile capitalei rusești. Vizitele lui Andrei cuprind Palatul de Iarnă, Țarskoe Selo, cetatea Petro-Pavlovsk, Muzeul Național de Pictură, toate creionate cu multă migală.

Detalii grăitoare sunt presărate pe ici, pe colo, când se descrie trecerea alaiului țarului prin fața hotelului, în care se cazase Mavrocosta. În fruntea coloanei se plasează milițienii, *îmbrăcați național*, care au și o *bărdiță*, *trecută în cingătoarea caftanului*, o *cruce albă cusută de mâneca dreaptă și încă una la pălărie*. Divizia a doua include regimentul Pavlovsc, alcătuit doar din *niște adevărați uriași, toți blonzi, toți cârni și purtând niște chivere în chip de căpățână de zahăr, roșii și vârgate cu aur* [1, p. 103].

Atmosfera pare a fi de poveste, cu personaje așijderea. Doamnele și domnișoarele sunt purtate de *trăsuri aurite*, iar marile ducese și principese străine au fiecare *careta sa de aur, escortate de paji, șambelani, maștri de ceremonii și comiși*.

Biserica și statul sunt văzute ca un tot întreg, iar crezul bisericii *spre lumină, adevăr și dreptate îl va călăuzi și pe țar* [1, p. 106].

Boierul moldovean este plin de entuziasm la vederea monarhului rus recent încoronat, care-i inspiră mari speranțe în izgonirea *păgânilor asupra neamului*. Prezentarea țarului ține de două aspecte. Pe de o parte, este *apărător de limbi și de popoare*, iar pe de altă parte, face din credință o *unealtă*. Țarul rus luptă pentru *înălțarea unui singur neam – neamul rusesc, a unei singure limbi – limba rusă*. Pentru realizarea planurilor sale, monarhul utilizează toate resursele. La construirea drumului de fier direct Moscova-Petersburg au fost secate toate *bălțile și mlaștinile*, iar *zecile de mii de rusnaci au fost îngropați toți până la unul creștinește!* [1, p. 108].

Tenta meditativă a operei se realizează printr-un șir de întrebări referitoare la componentele esențiale din viața omului, cum ar fi averea și fericirea. Răspunsurile evidențiază profunzimea gândirii naratorului, care tinde spre valorile spirituale:

Dar ce e averea? Ce e fericirea pe acest pământ? O clipă trecătoare! Nu trebuie să-și lege omul inima de lucru neînsuflețit; căci nici de dragostele sufletești nu ești sigur! [1, p. 157].

Descrierea comparativă persoană – imensitate dezvăluie un alt aspect al filosofiei omului simplu: caracterul neînsemnat al ființei în comparație cu măreția cerească:

Ce mic se vedea omul pe sine înaintea splendorilor nemărginite ale cerului înstelat și al întunericului adânc...! [1, p. 74].

Romanul palpită de o dragoste mare pentru țăran, pe care autorul îl idealizează și-l vede în armonie și înțelegere cu boierul: *De la răsăritul soarelui și până-n seară foiau pe lan: bărbați, femei, flăcăi și fete, ducând-o în chiote de veselie, ca la claca cea bună. Iată cine era țăranul moldovean! Și pentru ce?... Pentru că i se plătea cinstiți și la vreme, pentru că i se măsura drept, era bine hrănit și nu-l obijduia nimeni.*

Calea aceasta dreaptă și frumoasă o luase beizadea Alecu după pilda cumnatului său, beizadea Costache Moruzi, care tot așa făcea la dânsul pe moșia Dănuțeni.

Romanul este împânzit de mai multe personaje episodice, care reprezintă societatea timpului de atunci. Ne încântă măiestria cu care scriitorul îl caracterizează, de exemplu, pe coruptul grec Bazili, consul rus în Orient, îmbogățit de pe urma mitei încasate pentru serviciile de la curtea imperială. Dar, spune povestitorul în stil popular, *cunoașteți zicătoarea: merge ulcica la apă până se sparge.*

Și continuă cu o nuanță ironică să descrie mazilirea acestui individ profitor de slujba ce o deținuse. Diplomații ruși, *delicați și miloși față de oameni cu o spuză de copii, îi oferiră dlui Bazili titlul și pensia de ministru plenipotențiar. Iar dl Bazili, care făcuse scurtă la mână, tot umblând cu ulcica la apă și sătul de Orient acceptă bucuroș demisia și se stabili la Odesa cu un muzeu de amintiri și cadouri de mare preț* [1, p. 241].

Boierul din societatea basarabeană Dumitrache Rusu, cu mult mai în etate decât Mavrocosta, este caracterizat drept un om plin de experiență, înțelept, care pătrunde adânc în miezul lucrurilor. Iar vorba-i, bogată în expresii populare, evidențiază și mai mult înțelepciunea sa. Când se referă la situația reală din Principatul Moldovei, evidențiază lipsa de dreptate: *în Moldova aceea stăpânită de turci și de bunul plac al domnitorilor, unde în vreme de război un Omer-pașa își poate bate joc în bună voie de legi și de dreptate* [1, p. 25].

Cumnatul lui A. Mavrocosta, Costache Moruzi, este, de asemenea, un boier plin de viață, energetic, cu plusuri și cu minusuri, desigur, puțin idealizat în relațiile sale cu țăranii. Era conștient de slăbiciunile sale omenești, de care se amuza: *... Ieftin la fâină, era scump la tărăță și râdea el singur de meteahna lui.*

Înțelepciunea înăscută și memoria îi permit lui Costache Moruzi să pătrundă în esența tuturor fenomenelor: *Înțelepciunea, puterea de pătrundere și de însușire erau de neînchipuit la dânsul: era destul să frunzărească o carte, ca să scoată tot miezul dintr-însa și să nu o mai uite niciodată.* [1, p. 279].

Logica lui era de invidiat, căci se pricepea să descoase orice: *... Când își da părerea asupra unor chestiuni de drept, un Vasile Boierescu se minuna, nu de știința lui, ci mai ales de logica și limpezimea de gândire cu care descurca încâlciturile cele mai mari* [1, p. 280]. Avea o mare dragoste pentru țăranii săi, cărora le purta de grijă: *Își iubea țăranii ... era darnic cu ei și îngrijea de dânșii.... Milos și apropiat cu oamenii, ședea cu ceasurile la sfat cu frunțașii și cu bătrânii satului.... Cu toate acestea să nu se fi obrăznicit vreun țărănoi cu dânsul c-apoi îl snopea în bătăi.* [1, p. 280]. Sentimentul cel mai nobil care-l copleșește însă este dragostea față de țara natală: *... Își iubise Moldova, cât o iubise Mavrocosta și o iubea și acum...* [1, p. 281].

Alecu Mavrocosta, protagonistul romanului, rămâne o fire nostalgică, cu un dor permanent de pământul pe care s-a născut. Cumpărarea unei moșii (a satului Buzdugana în Basarabia) pe malul Prutului adâncește și mai mult drama sufletească a boierului moldovean, contemplarea depărtărilor îl apropie imaginativ de Iașul drag (își închipuie că vede aceste lucruri): *Ceva mai departe, aveai la stânga podgoriile Iașului, rezemate de mărețul Păun care când se îmbrobodește cu nori vestește a ploaie și a belșug. În față zăreai Socola și vedeai lămurit Cetățuia, Frumoasa și Galata, iar la dreapta ta, ca în palmă Iașul, întregul Iași cu zecile lui de biserici scânteietoare în asfințitul luminos! În sfârșit, departe de tot și numai în diminețile cele mai curate, când văzduhul e mai străveziu, învinețea ca într-o ceață: Ceahlăul. ...O Moldovo, Moldova mea iubită, cât ești de frumoasă! Dacă soarta nu-mi îngăduie să trăiesc în sânul tău, cel puțin ochii mei nu te vor mai pierde din vedere, până nu se vor închide pentru veșnicie.*

Nu putem să nu întrevădem în aceste rânduri gândurile și frământările naratorului însuși, stăpânit de dorul patriei în peregrinările sale existențiale.

A. Mavrocosta, fire nostalgică, poartă în suflet dorul de Moldova de peste Prut, care îi trezește cele mai intime sentimente de dor: *Dar măcar s-o văd de departe, măcar să respir aerul care vine de la dânsa* [1, p. 138]. El se distinge printr-un acut simț al patriotismului sincer, căci crede în memoria strămoșilor: *pământul acesta e alcătuit din cenușa celor cu mine de un sânge* [1, p. 140].

Boierul Alecu Mavrocosta, păstrător al unor virtuți românești, se simte ca un străin la Iași (unde revine peste un timp oarecare) în mijlocul *bonjuriștilor*, al *surtucarilor de tot felul care se depărtau tot mai mult de talpa neamului, molipsiți și mânați ca de un vânt rău, de duhoarea pângăritoare a înstrăinării apusene!* [1, p. 130].

Prăpastia dintre Mavrocosta și Țara Moldovei este inevitabilă, el fiind reprezentantul generației de boieri inadapabili la condițiile noi de viață, care nu pot accepta schimbarea, că și ei trebuie să se schimbe. Sufletul tânjește după fericirea de altădată: *Jelea locurile unde trăise cei mai frumoși ani ai vieții sale, norodul acela cu limba lui dulce, atât de blând, de bun, de muncitor, și de viteaz!* [1, p. 130].

Beizadea Alecu Mavrocosta ține de o mentalitate veche boierească, care se răsfrânge în toate proiectele sale. În loc să construiască o casă mare de *piatră cu 2 etaje*, preferă căsuțe mici, depărtate una de alta, printre care *văzduhul trece slobod, ca prin satul de alături, ca prin câmpia nemărginită de primprejur* [1, p. 137]. Precaut, se teme de un eventual incendiu, o casă mare ar putea arde și atunci ar trebui investiții mari pentru construcția alteia.

Tinde spre o viață primitivă, plină de farmec și *dătătoare de sănătate și de suflet curat: viață largă, curată și mândră românească, în strălucit de soare cald, sub umbră de stejar, frasin și tei, sub belșug de grâu arnăut sau de porumb galben ca aurul* [1, p. 141].

Într-un moment de reculegere, admiră frumusețea naturii și se simte o parte a codrului când urmărește *jocul unei raze de soare pe frunzulița străvezie de pe vârful unui măreț stejar* [1, p. 139].

Aceste frământări interioare sunt redată într-un monolog interior cu multe puncte de suspensie: *Eu sunt cu totul o altă fire... Un alt fel de om!... Un soi de nebun, care niciodată n-am judecat cu creierul, ci numai cu inima. Gânditu-m-am la 48 că am nevastă*

și 2 copii? O introspecție în propria-i viață se împletește cu autocaracterizări din cele mai dure: *Iată unde m-a adus păcătoasa mea inimă* [1, p. 33], *Acum rătăcesc prin lume, pribeag și sărăcit* [1, p. 32]. Simțul responsabilității de tată și soț, în grija căruia sunt 3 suflete (soția și 2 copii), pune stăpânire pe întreaga-i făptură, măcinată de gânduri, neîmpliniri, doruri. Se află sub povara timpului și crede cu sinceritate că dacă Rusia ar ocupa Moldova, tot ar fi mai bine.

Boierul Mavrocosta, crescut în frica lui Dumnezeu, rămâne o fire evlavioasă (*de-mi va da Dumnezeu zile destule* [1, p. 33]), credulă și plină de patriotism. Gândul că poate deveni rus îi provoacă remușcări că va trebui să se lepede de *neamul lui* românesc (deși e de origine grecească). Și totuși a jurat credință *țarului pravoslavnic* [1, p. 34].

Întreg romanul palpita de dragoste față de pământul natal, frumusețea peisajului, țara de străbuni: *Trei lucruri nu trec niciodată: locurile, limba și vlaga unui neam! După stejarul abătut pornește lăstarul* [1, p. 60].

Mavrocosta este întruchiparea unui adevărat patriot care ar da orice pentru a păstra demnitatea de neam: *Chiar munții de s-ar răsturna, văile de s-ar umplea, de ar seca și izvoarele, tot nu s-ar schimba sfânta noastră țărână; pentru că e plămădită din cenușe și sânge de moldovan!* [1, p. 60].

Protagonistul este supus unui supliciu cumplit, ființa sa se dedublează, se află în două lumi care-l obsedează. Nu poate să se lepede de supușenia rusească, căci era recunoscător țarului pentru toate cele oferite. Și în același timp, nu poate să înăbușe dragostea ce-o poartă pentru neamul și pământul strămoșesc. Este cuprins de un sentiment de nostalgie când se vede la granița basarabeană, la trecerea Nistrului: *Ce fericit calcă, după mai bine de 3 luni de înstrăinare, pe negrul și mănوسul pământ moldovenesc!* [1, p. 113].

Este stăpânit de o mare naivitate. Se crede rus de alt soi, înflăcărat pentru acea Rusie cu menirea de *lumină și dreptate, apărătoare de libertate, de limbi, de popoare și credințe, simbolizate toate în coroana sf. Vladimir Monomahul!* [1, p. 115].

Dorul de țară îl readuce pentru un timp oarecare la Iași, în casa boierului Lascăr Roseti Răducanu, exact în mijlocul evenimentelor din ajunul unirii Principatului Moldovei cu Țara Românească (1859). Este o aluzie fină la sentimentele patriotice ale lui Mavrocosta, care sprijină acest moment de răscruce pentru ambele Principate.

Dimensiunile autenticității celor relatate în roman se amplifică și datorită unor personaje istorice concrete, cum ar fi, de exemplu, M. Kogălniceanu, care analizează în discursul său situația politică din Moldova după plecarea din Iași a domnitorului Mihail Sturdza: *Ce, strigă Kogălniceanu cu înflăcărare. Să se întoarcă tiranul pe care l-am alungat?* [1, p. 128].

Mavrocosta pledează împreună cu prietenii săi (*bonjuriști și ultraunioniști*), *toți fiind de o inimă și într-un gând*, la realizarea unirii celor 2 state românești și crede că un domn pământean ar putea să *ne unească mai întâi cu muntenii și să lucreze apoi cu dragoste de neam și uitare de sine, pentru ca să aducă prințul străin* [1, p. 129].

Evenimentele ce se derulează la Iași stârnesc în sufletul personajului o stare de neîmplinire, de nemulțumire și simte un gol, care-l face să se simtă *străin în țara lui* și trece Prutul ca să se stabilească definitiv în Basarabia.

Romanul lui Dumitru C. Moruzi *Pribegi în țara răpită* deschide seria operelor despre durerea basarabenilor români, ruși de țară și nevoiți să accepte realități dure pentru

ei. Deși la prima vedere adaptarea la noile condiții pare să nu creeze probleme majore, drama fiecărui personaj arată adevărata tragedie a dezrădăcinaților. Alecu Mavrocosta obține ușor cetățenia rusă, se conformează regulilor jocului, dar inima îi palpită de dor pentru țara în care s-a născut. Andrei, fiul, cade pradă corupției și rămâne umilit și alungat din slujbă. Numai Titi reușește să ajungă în România, unde-și croiește cu greu un rost în viață.

Romanul impresionează prin talentul prozatorului de a reînvia o epocă despre care prea puțin s-a scris. Pana și ochiul atent la detalii reconstituie obiceiurile, tabieturile, moda timpului prin cele mai semnificative creionări.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. D. C. Moruzi. *Pribegi în țara răpită*, ediția a II-a. – Iași, 1912.